

Микола СУЛИМА

ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ ОДНОГО ТВОРУ ВОЛОДИМИРА ДРОЗДА

У пронизливій книжці Ірини Жиленко «Homo feriens» мою увагу привернули згадки про оповідання Володимира Дрозда «Човен». Про нього в щоденнику поетеси йдеться в записі від 29 вересня 1963 р., де зафіксовано обставини фактично примусового «лікування» прозаїка-початківця у психіатричній лікарні:

«Майже два тижні не писала. Важко мені, гнітюче... Володю примкнули в божевільні. І навіть не в нервовому корпусі, а у психів. Тепер у мене немає сумніву, що його вирішили зіпхнути з глузду.

Володя тримається. Всі свої сили мобілізував на опір неврастенії. Гуляти божевільних не випускають. Їх просто перегоняють у дерев'яну загородку, як худобину, і вони там «дихають повітрям». Володя намагається не спостерігати за сусідами, бо інакше можна з'їхати з глузду. Сидить за єдиним маленьким столиком, переписує «Човна». А гурт божевільних оточує його тісним колом, пересміюється, переглядається і красномовно крутить пальцем біля скроні, мовляв, схибнувся бідолага на писанні. Кожен із них вважає себе здоровим, а всіх інших — божевільними. Це найголовніша тематика віршів одного місцевого «поета». Є ще «цар» і є «пірат». Є чоловік, який цілісінький день пише щось паличкою по землі, пише густо, нерозбірливо, довжелезними рядками через весь двір. Рядок за рядком. А в приміщенні бігає коридорами і кричить» [5, 183].

Трохи нижче І. Жиленко скаржитья: «До всіх бід — я загубила рукопис Володиного «Човна». Ох, не в сорочках ми народилися...» [5, 184]. Проте полегшення настає,

коли читаєш лист І. Жиленко до В. Дрозда — уже в армію, — датований 19 грудня 1963 р.: «Рідний мій!

Одержала твою телеграму-співчуття і лист, в якому ти вчишся “поражать живу силу противника огнем, штыком и прикладом”. Дикість! Ти — і вбивство. Якийсь маразм. Сьогодні прочитала твій “Човен”. Яка це музика! Я читала його вголос. А потім читала окремі уривки Нілі (дружині Вал. Шевчука. — М. С.). Ми розніжились у твоїй повені й були дуже щасливі. Це моя улюблена річ. Присвяти її мені, гаразд?» [5, 214].

Ці записи так вразили мене, що я запитав Ірину Володимирівну про публікацію цього твору. Вона відповіла, що не пам’ятає, де він був надрукований...

Повернутися до пошуків «Човна» примусив ювілей прозаїка — у серпні 2019-го В. Дрозду, як відомо, виповнилося б 80 років. Я знову переглянув усі збірки автора, що побачили світ у 1960-ті роки. «Човна» ніде не було. Згадав про картотеку, яку вела бібліотекарка Національної спілки письменників України Берта Самійлівна. Проте «Човна» не було й там. Остання надія — фонд В. Дрозда у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Машинопис «Човна», щоправда, без трьох сторінок, як виявилось, зберігається там. Завідувачка фонду Наталя Лисенко зробила фотокопію, і ми з Вірою Іванівною Сулимою стали готувати твір до друку. Уже передрукували перші десять сторінок. І тут з’являється восьме число академічного журналу «Слово і Час» зі статтю Олександра Брайка «Колористичні засоби художньої виразності в прозі Володимира Дрозда». У розгляді повісті «Повінь» (див.: [1, 87—89]) Віра Іванівна, яка друкувала перші сторінки «Човна», одразу впізнала уривки з доти загадкового для нас твору. О. Брайко покликається на збірку повістей В. Дрозда «Маслини» (1969), куди «Повінь» було включено. Першодрук твору (молодіжний літературно-мистецький журнал «Дніпро», 1967, № 4) під остаточною назвою фіксує сучасний біобібліографічний довідник, присвячений письменникові (див.: [2, 29]), на що звернув мою увагу О. Брайко. Нову назву — «Повінь» — дав твору, мабуть, сам автор. Можливо, вона з’явилася під впливом цитованих вище вражень Ірини Жиленко.

Правлений машинопис завершується звертанням прозаїка-початківця до редакції якогось часопису, куди надсилали твір: «Прохання по відмові рукопис повернути: м. Чернігів-3, ЧВВАУЛ-«У» Дрозд Володимир Григорович або: м. Київ, Чкалова, 65а, кв.16 Жиленко І. В.»

Працівники Відділу рукописних фондів і текстології, які описували фонд В. Дрозда, керуючись записом у правому верхньому кутку (арк. 1), датують «Човен» 1965-м роком. І справді, там значиться: «№ 58 1/II 65». Це, очевидно, реєстраційний номер у книзі надходжень рукописів до редакції й дата реєстрації (1 лютого 1965 р.). А ще цей запис свідчить,

що В. Дрозд надсилав повість «Човен» у якийсь часопис із армії, куди потрапив у вересні 1963 р. і де пробув до 1966 р. Машинопис має (очевидно, редакторські) олівцеві позначки на берегах, підкреслені слова й вирази... Твір молодого прозаїка, певно, було відхилено. Примірник, що зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, має сліди й авторського редагування (сине чорнило), отже, письменник і далі вдосконалював твір.

Із новою назвою повість побачила світ, як уже мовилося, 1967 р. Коли ми порівняємо машинопис і першодрук бодай першого абзацу, то побачимо, що вони відрізняються.

Машинопис:

«Човен лежав долілиць, посеред темного, в сірих ковіньках соняшнин городу. Ниділа спина, щойно проконопачена смолою та клоччям, і він дрімив просто сонця. Минуща, знана [з]колишніх весен біль, не тривожила. Він досить натерпівся од шелюжиння та кігтявого прибережжя, а якось під осінь гострий корч мало не наскрізь розпанахав спину» [3, арк. 1].

Першодрук:

«Човен лежав посеред темного, сірого після зими соняшничиння. Боліла спина, щойно проконопачена смолою та клоччям, але біль колишніх весен майже не тривожив, і човен дрімив проти сонця. Він досить натерпівся од шелюжиння та кігтявого прибережжя, а якось під осінь гострий корч мало не наскрізь пробив йому спину» [4, 76].

До друку повість В. Дрозда схвалив тодішній головний редактор «Дніпра» Юрій Мушкетик. Не виключаю також, що старший колега по перу міг запропонувати чи підтримати й нову, остаточну назву — «Повінь», яка мала б викликати позитивні, життєствердні весняні асоціації (інші версії стосовно цієї зміни, яка перетворила приватні письмові згадки про твір на загадки для допитливих читачів-фахівців, див. вище). Мабуть, довелося дописати оптимістичнішу завершальну фразу; у першому відомому нам варіанті твір завершується так:

«Човен колихався на хвилях Великої Тиші.

Йому було дрімотно і лоскітно» [3, арк. 32].

Тепер після цих двох речень з'явилось ще одне: «Юхим щасливо вірив, що ця мандрівка ніколи не скінчиться» [4, 86].

Таким складним був шлях повісті Володимира Дрозда «Човен» («Повінь») до читача, повісті, яка влилася в річище прози шістдесятників, проте не загубилася в ньому, адже письменник уже в перших своїх творах наполегливо шукав свого голосу, оригінальних інтонацій і успішно знаходив їх. «Човен», за змістом, звичайно ж, перегукується з прозою Григора Тютюнника, Євгена Гуцала (тема важкого дитинства, стосунки з дорослими, зокрема з учителями). Проте «Човен» відрізняється від творів представників його покоління хоча б тим, що він написаний від імені або з позиції неживих

чи бездушних героїв («Човен», «Білий кінь Шептало», «Мерин» та ін.), продовжує в такий спосіб традиції світової літератури («Золотий осел» Апулея, «Приключення синей ассигнации» Є. Гребінки, «Холстомер» Л. Толстого, «Собачье сердце» М. Булгакова та ін.)

Цією імпрровізацією, тобто твором, написаним без обдумування, а в стані повного підкорення й довіри вільному плину думок, емоцій, стилів, у результаті чого й народжується музика, яку відчула І. Жиленко, В. Дрозд надихнув дружину написати вірш, близький за настроєм до цієї невеличкої повісті:

Повний човен плеску і зітхання...
Проходні бризки і латаття,
І грудей жасминове шептання
Під шовками сонячними плаття.
І рука задуманого стану,
І рум'янець сонного плеча.
В ній нема ні сміху,
ні ридання —
Лиш вродлива стишеність печалі.
В неї очі — лазурит і срібло,
Дві пожежі ночі,
дві божниці.
Місячна, прекрасна
й непотрібна, —
Ти присниє мені або привидься...
Як сумує по тобі медово
Мій квітник на синьому віконці!
І моя осміяна розмова
Про волось твоїх південне сонце.
Повний човен тиші і задуми,
І ріка сполоскає косу.
І немає сну, і мучать думи
Про твою незбагнену красу...
[6, 46—47].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Брайко О.* Колористичні засоби художньої виразності в прозі Володимира Дрозда // Слово і Час. 2019. № 8. С. 78—98.
2. Володимир Дрозд: «Письменник — лише уста народу»: Біобібліографічний нарис / авт. нарису Л. Б. Тарнашинська; бібліографи-упоряд.: Г. В. Волянська, Т. М. Заморіна; наук. ред. І. О. Негрейчук; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. Київ, 2013. 176 с. (Шістдесятництво: профілі на тлі покоління; вип. 15).
3. *Дрозд В.* Човен. Імпрровізація. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 223. Од. зб. 161.
4. *Дрозд В.* Повінь. Імпрровізація. // Дніпро. 1967. № 4. С. 76—86.
5. *Жиленко І.* Ното feriens. Спогади. Київ: Смолоскип, 2011. 813 с.
6. *Жиленко І.* Соло на сольфі. Київ: Молодь, 1965. 78 с.

Отримано 13 вересня 2019 р.

м. Київ